

Inna Kulish

Narodowa Akademia Nauk Ukrainy

inna.m.kulish@gmail.com

Трансформація ринку дошкільних освітніх послуг у містах Західної України

Transformation of the pre-school educational services market in the cities of Western Ukraine

Анотація:

Досліджено підходи до розуміння поняття «ринок освітніх послуг» в Україні. Проведено аналіз стану функціонування дитячих дошкільних закладів у областях Західної України. Показано, що в усіх містах пройшло скорочення дитячих дошкільних закладів, що відбулося через стрімке падіння народжуваності у перші роки після виходу України зі складу СРСР і стало наслідком економічної кризи. Пізніше, починаючи з 2005 р. народжуваність стала поступово зростати, але кількість закладів довгий час залишалась незмінною. Селяни масово переселялись до міст і навантаження на дитячі заклади збільшувалось, що додавало навантаження на дитячі заклади. На сьогодні ситуація із кількістю місць у закладах залишається критичною. На ринку освітніх послуг активно формується бізнес-група приватних дошкільних закладів освіти, які здебільшого не відповідають встановленим у державі стандартам. Проблему можна вирішити лише шляхом створення або відновлення закритих дитячих закладів.

Ключові слова:

ринок освітніх послуг, дитячий дошкільний навчальний заклад, місто обласного значення,

Західна Україна

Summary:

In this article the author explores approaches to the understanding of the concept of «market of educational services» in Ukraine. What follows is the analysis of the functioning of preschool institutions in the regions of Western Ukraine. It has been shown that in all cities there has been a reduction of children's preschool establishments, which was due to a rapid decline in fertility in the first years after the break away of Ukraine from the USSR and as a result of the economic crisis. In the later period, since 2005, the birth rate has gradually increased, and the number of establishments remained unchanged for a long time. Today, the situation with the number of places in such institutions remains critical. In the market of educational services, a business group of private pre-school educational institutions is actively formed, which in most cases does not meet the standards established in the state. The problem can be solved only by creating new or restoration of closed children's institutions.

Keywords:

educational services market, childcare institution, a city of regional significance, Western Ukraine

1. Вступ

З часів виходу України зі складу СРСР відбулися зміни практично в усіх сферах життя, трансформація торкнулась і такого важливого і складного процесу як освіта: частина підходів і прийомів відійшла у минуле, як от, обов'язкові політичні інформації, початкова військова підготовка, зникли такі потужні організації, як гурти жовтенят, піонерів, комсомол та багато іншого. При цьому, необхідність отримання освіти залишається незмінною, у теперішньому розвиненому суспільстві, що формується як суспільство знань, людина, яка не має освіти – приречена на дуже тяжке життя. Можливість отримати освіту – конституційне право громадянина України, яке гарантується державою. Першою сходинкою на шляху задоволення цього права, є право отримувати дошкільну освіту, тому доцільно провести дослідження трансформації ринку послуг дошкільної освіти в Україні. Оскільки, таке дослідження по цілій країні мало б великі масштаби, воно буде здійснене в розрізі міст обласного значення західного регіону України, у Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Тернопільській та Чернівецькій областях.

2. Ринок освітніх послуг в Україні

У чинному законодавстві України немає чітко прописаної дефініції «освіта», зазначається, що вона є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного суспільними цінностями і культурою, та держави¹. Наукова думка завжди намагається дати визначення будь-якого поняття, тому існує кілька пропозицій щодо розуміння освіти, наприклад:

- (виховання) – усі дії та процеси, спрямовані на передачу знань, формування специфічних особливостей і навичок²;
- цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їх вдосконалення. Процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань,

---

¹ Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII, [w]: «Відомості Верховної Ради», Київ 2017, nr 38-39, art. 380.

² Encyklopedia multimedialna, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/edukacja;3896542.html>, [odczyt: 27.04.2019].

практичних умінь та навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості³.

Окремі дослідники розглядають освіту, як певну умову, чинник соціальної стабільності, економічного добробуту країни, її конкурентоспроможності й національної безпеки. І застерігають від стереотипного зараховування її до сфери відомчої чи галузевої політики, а як до загальнонаціональної, стратегічно важливої проблеми⁴.

На жаль, у законодавстві України відсутнє поняття «ринок освітніх послуг» (далі – РОП), хоча існує термін «освітня послуга» – це комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання⁵. Відсутність законодавчо закріпленої дефініції спонукає багатьох вчених до формулювання власного визначення (див. таблицю 1).

Можна зауважити, що в усіх визначеннях РОП присутні наступні елементи у різних комбінаціях:

- економічний зв'язок;
- виробництво послуг;
- освітній процес;
- просумери (з англ. prosumer, producer + consumer – особа, що одночасно є і виробником, і споживачем).

Попит на ті, чи інші послуги, у т.ч. освітні, в умовах ринкової економіки формується згідно з усіма законами ринку. Практично кожна особа, плануючи своє майбутнє, має власне уявлення щодо обраної професії, рівня освіти, який потрібно для цього здобути, що, правда, у випадку дошкільної освіти рішення приймаються виключно батьками або особами, що опікуються дитиною. За наявності альтернативи, дитині, здатній прийняти більш-менш свідоме рішення, може бути запропоновано обрати дитячий заклад.

---

³ Енциклопедія освіти, Київ 2008, с. 675.

⁴ В. Кремень, Філософія людиноцентризму в освітньому просторі, Київ 2010, с. 395.

⁵ Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII, [w]: «Відомості Верховної Ради», Київ 2017, nr 38-39, art. 380.

Таблиця 1. Основні підходи до поняття «ринок освітніх послуг».

Хаширов О.А.	РОП – невід’ємна складова ринкової економіки, що виконує функції регулювання попиту і пропозиції на освітні послуги. Зміст регулювання полягає у тому, щоб у кожний момент часу узгоджувати за термінами, якості та обсягами пропозиції освітніх послуг за навчальними закладами або індивідуальними виробниками у відповідності з структурою індивідуальних потреб і формами власності
Березін І.С.	РОП – матеріальна взаємодія учасників освітнього процесу: учнів (студентів), організацій, що надають освітні послуги, осіб та організацій, котрі оплачують ці послуги
Шумов Ю.А., Кедровська Л. Г.	РОП – система господарського життя суспільства, що належить до сфери обігу і характеризується взаємною незалежністю суб’єктів, які приймають спільне рішення щодо надання/отримання цих послуг
Остапченко В. Д.	РОП – сукупність економічних відносин, котрі складаються у товарному освітньому виробництві між його суб’єктами щодо виробництва, обміну, споживання товару «освітня послуга»
Бурденко Е.В.	РОП – це конкурентний зв’язок, що виникає на основі взаємодії просumerів, у результаті купівлі-продажу освітніх послуг, який функціонує у рамках державного регулювання
Полянських Т.А.	РОП – економічні відносини, що виникають на основі сталої взаємодії виробників і споживачів цих послуг, ключовими чинниками котрого виступає попит, пропозиція, ціна, витрати, прибуток
Фокіна О.І.	РОП є сукупність економічних відносин, що утворюються між виробниками (продавцями) і споживачами (покупцями) з приводу купівлі-продажу товару «освітня послуга» у процесі обміну

Джерело: *И. Романова, О. Шевченко, В. Полупанова, Сущность, структура и особенности рынка образовательных услуг, «Маркетинг в России и за рубежом», 2012* *nr 3, s. 72.*

На ринку освітніх послуг України функціонують наступні заклади, що надають освітні послуги:

- заклади дошкільної освіти;
- заклади загальної середньої освіти;
- позашкільні заклади освіти;
- заклади професійно-технічної освіти;
- вищі навчальні заклади.

Як суб’єкт господарювання навчальний заклад може мати статус:

- бюджетної установи;
- неприбутковий заклад освіти;
- прибутковий заклад освіти.

У залежності від засновника, навчальні заклади поділяються на:

- державні;

- комунальні;
- приватні;
- корпоративні.

Слід зауважити, що приватний сектор у дошкільній освіті в Україні довгий час традиційно відсували на другий план, зокрема, через успадкування радянських санітарно-гігієнічних стандартів. Ці норми містили вимоги для закладів дошкільної освіти, згідно з якими ті повинні мати кухню, пральню, окремі спальні, кімнати для ігор, їдальні й туалети для кожної групи, що ускладнювало можливості для приватних закладів. Однак у 2016 році санітарні норми було переглянуто, з лібералізацією вимог до приміщень дитсадків, послуг харчування та обов'язкового устаткування, завдяки чому стало легше відкривати приватні дитсадки в державних будівлях і квартирах. При тому, що в 2015 році було тільки 177 зареєстрованих приватних дитсадків, порівняно з 14 813 державними, існує багато незареєстрованих приватних закладів через труднощі з отриманням ліцензії⁶. На жаль, статистика щодо функціонування приватних дитячих садків у розрізі окремих міст недоступна, але і з наведеної кількості зрозуміло, що якогось суттєвого впливу на загальний стан забезпечення дітей дошкільною освітою вони не чинять.

3. Дитячі дошкільні навчальні заклади: регіональний формат організації ринку освітніх послуг

Загальнодержавні диспропорції щодо закладів освіти відповідним чином відобразились в великих містах західного регіону України, оскільки статистичні спостереження у розрізі міст, ведуться у містах обласного значення, саме такий формат і буде розглядатись.

Стаття 11 Закону України «Про дошкільну освіту» дає визначення закладу дошкільної освіти – це навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту⁷.

---

⁶ В. Путча, М. Нойман, О. Заплотинська, Н. Софій, Підтримка працівників дошкільної освіти на державному рівні: дошкільна освіта в Україні, Вашингтон 2018, s. 11.

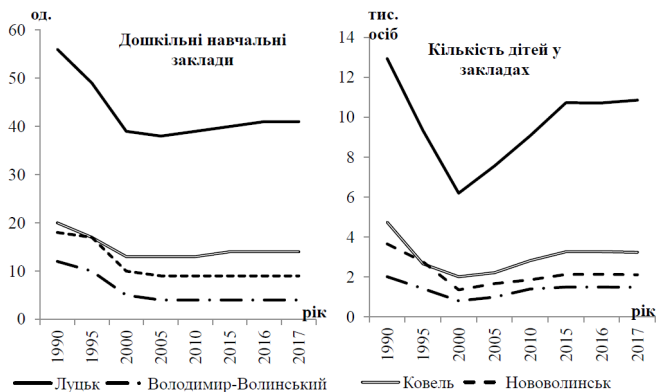
⁷ Про дошкільну освіту : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2628-III, [w]: «Відомості Верховної Ради України», Київ 2001, nr 49, art. 259.

В умовах недостатньої кількості дитячих закладів в Україні, з метою забезпечення прозорості процедури оформлення дитини у заклад, налагоджена «Електронна реєстрація в заклади дошкільної освіти»⁸: увійшовши на сайт, можна зареєструвати дитину, система показує наявність вільних місць і кількість претендентів на одне.

3.1. Волинська область.

У Волинській області налічується чотири міста обласного значення: Луцьк (обласний центр), Володимир-Волинський, Ковель, Нововолинськ.

Рис. 1. Дошкільні навчальні заклади і діти у закладах міст обласного значення Волинської області у 1990-2017 рр

Джерело: власне опрацювання за: Статистичний щорічник Волинь, 2010; Статистичний щорічник Волинь, 2017.

За період 1990-2017 рр. кількість дошкільних навчальних закладів і дітей у них у містах області спочатку зменшувалась – до 2005 р., потім означилась певна позитивна динаміка, однак, станом на початок 2018 р., показник залишається значно меншим, ніж у 1990 р. (див. рисунок 1).

Зростання кількості закладів не задовольняє існуючої потреби, навантаження на один заклад в середньому становить:

- Луцьк – 265 осіб/заклад у 2017 р. (213 осіб/заклад у 1990 р.);
- Володимир-Волинський – 372 осіб/заклад у 2017 р. (168 осіб/заклад у 1990 р.);

⁸ Електронна реєстрація в заклади дошкільної освіти, <https://reg.isuo.org/signup>.

- Ковель – 231 осіб/заклад у 2017 р. (237 осіб/заклад у 1990 р.);
- Нововолинськ – 234 осіб/заклад у 2017 р. (203 осіб/заклад у 1990 р.).

Фактично зменшилось навантаження на один заклад лише у м. Ковелі. Це пояснюється раціональною політикою локальної влади у цій сфері: у інших містах області скорочення дитячих закладів за період 1990-2017 рр. (без врахування мінімальної кількості у 2000-2010 рр.) становило: у Луцьку – -15 закладів, Володимирі-Волинському – -8; Ковелі – -6; Нововолинську – -9.

За той самий проміжок, кількість місць у закладах скоротилась: у Луцьку – -2072 місця; Володимирі-Волинському – -523; Ковелі – -1507; Нововолинську – -1547.

Таке зменшення кількості дитячих закладів та місць в них відбувалось із одночасним зростанням кількості населення майже в усіх містах області: у Луцьку – +20 тис. осіб; Володимирі-Волинському – +0,8; Ковелі – +2,3; Нововолинську – -3,2. Тому, на сьогодні, у жодному з міст немає достатньої кількості дитячих закладів: у Луцьку – 114 осіб/місце; Володимирі-Волинському – 123 осіб/місце; Ковелі – -127 осіб/місце; Нововолинську – 128 осіб/місце.

Слід зауважити, що загалом з 1990 р. по 2017 р. стан охоплення дітей дошкільним навчальними закладами поліпшився, але, на жаль, не внаслідок забезпечення місцями, а через падіння народжуваності.

Місцеві органи влади намагаються вирішити проблему різними способами, наприклад, шляхом повернення із довгострокової оренди приміщень дошкільних навчальних закладів: у м. Ковелі так було відновлено 200 місць, у м. Луцьку – 100 місць. Вважається, що створення навчально-виробничих комбінатів «дитячий садок – загальноосвітня школа» також допоможе вирішити проблему⁹. Проте, для відкриття закладів такого типу необхідне виконання багатьох умов, серед них, вимога, щоб дошкільний заклад і школа були відділені одне від одного, забезпечення малюкам можливості денного сну та багато іншого.

Ніша, надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти Волині поступово заповнюється приватними підприємствами. Більшість з тих, що діють у містах області, не мають ліцензії, яка дає право на цей вид діяльності.

---

⁹ Л. Плахотна, Напрацювання та перспективи освітньої галузі Волині, «Педагогічний пошук», 2016 nr 3(91), s. 3.

Часто дошкільною освітою займаються громадські організації, у статуті котрих записано, що вони допомагають батькам у вихованні дітей¹⁰, однак при цьому упускається те, що така допомога не може бути пов'язана із отриманням прибутків (у протилежному випадку, необхідно, згідно чинного законодавства України, оформити належну документацію і зареєструватись).

Наприклад, міні-сад «Світлинка» (м. Луцьк) зареєстрований як Громадська організація «Луцький міський дитячий центр раннього інтелектуально-естетичного розвитку «Світлинка», а отже, не зобов'язаний дотримуватись Постанови КМУ «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності»¹¹.

Тим не менше, хоча вартість навчання у таких приватних закладах на порядок вища, ніж у державних та комунальних, батьки часом не мають вибору, бо з різних причин змушені виходити на роботу.

3.2. Закарпатська область

Загальна кількість дошкільних навчальних закладів у області за досліджуваний період зменшилась з 668 закладів у 1990 р. – до 589 закладів у 2017р.

При цьому, спочатку відбувалось стрімке зменшення, зупинка скороченні і поступовий ріст. У сільській місцевості загальна кількість закладів зростає, а у містах, навпаки – скоротилась (див. рисунок 2).

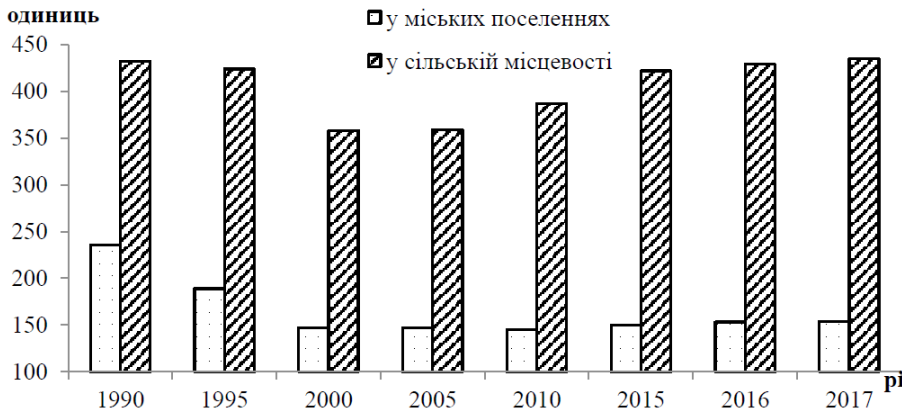
---

¹⁰ Приватні дитсадки у Луцьку діють нелегально, <https://www.volynnews.com/news/health/privatni-dytsadky-u-lutsku-diiut-nelehalno/>, [odczyt: 27.04.2019].

¹¹ Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187, «Урядовий кур'єр», 2016 nr 26.

Рис. 2. Дошкільні навчальні заклади Закарпатської області у 1990-2017 рр.

Джерело: власне опрацювання на підставі: Державна служба статистики України, <http://www.ukrstat.gov.ua/>, [одczyt: 27.04.2019].

Кількість осіб у віці 0-14 років (дошкільний та шкільний вік) у 2017 р. розподілена у області наступним чином:

у сільській місцевості – 159 710 осіб;

у міських поселеннях – 91 505 осіб.

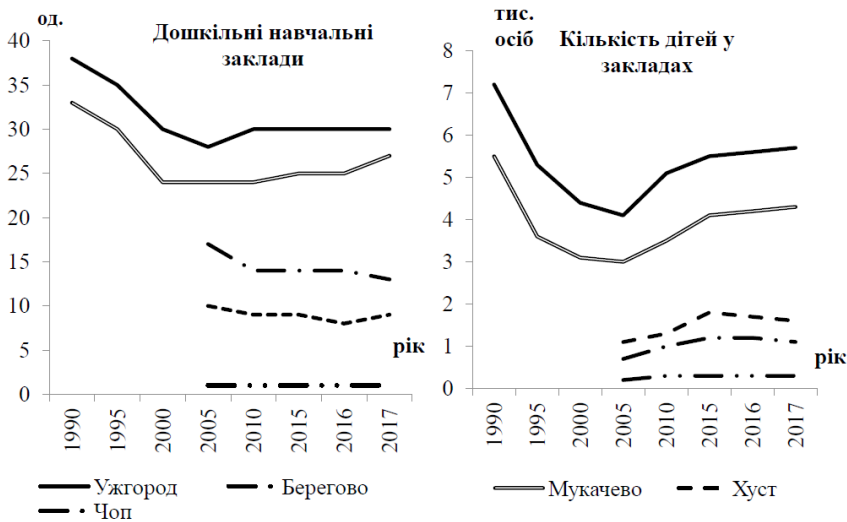
По містах Берегово, Хуст, Чоп відсутні статистичні показники для дошкільних навчальних закладів за 1990-2000 рр., але загальні тенденції показують, що у жодному з міст області кількість таких установ та дітей у них досі не досягнула рівня 1990 р., хоча і спостерігається поступове збільшення.

Порівняно із 1990 р., у 2017 р. кількість дитячих закладів скоротилась в усіх містах області, крім Чопа) – з 2005 р. до 2017 р. їх кількість незмінна – один (інформація за 1990 р. відсутня (див. рисунок 3).

Навантаження на один заклад збільшилось в усіх містах, крім Мукачева, де цей показник зменшився з 167 осіб до 159 осіб. Найбільші зміни відбулись у Чопі, де лише з 2005 р. до 2017 р. кількість дітей зросла з 200 до 300 осіб.

У області спостерігається велика нестабільність природного приросту/скорочення населення (див. рисунок 4).

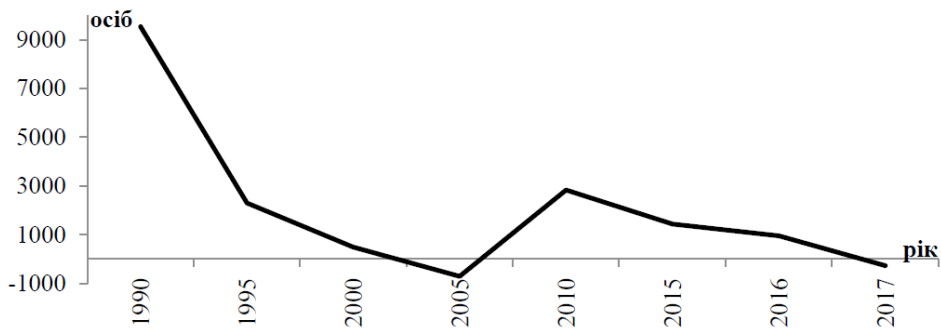
Рис. 3. Дошкільні навчальні заклади і діти у закладах міст обласного значення Закарпатської області у 1990-2017 рр.

Джерело: власне опрацювання за: Статистичний щорічник Закарпаття, 2010; Статистичний щорічник Закарпаття, 2017.

Порівняння діаграм з рисунків 3 і 4 показує, що лінії відкриття/ліквідації дошкільних навчальних закладів і дітей в них частково співпадають з лінією на графіку природного приросту/скорочення населення у області. Однак теперішня тенденція до скорочення населення ставить під загрозу функціонування закладів, які можуть закритись. Досвід попередніх років показує, що процес закриття відбувається набагато легше і швидше, ніж відновлення роботи дитячої установи, окрім того, останнє вимагає вкладення досить великих коштів.

Рис. 4. Природний приріст/скорочення населення (-) у Закарпатській області у 1990-2017 рр.

Джерело: власне опрацювання за: Статистичний збірник «Регіони України», 2011; Головне управління статистики у Закарпатській області, <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/index.html>, [одczyt: 27.04.2019].

Заклади дошкільної освіти Закарпаття мають певну особливість, яка полягає у розподілі за мовами викладання: з 589 закладів, у 472 українська мова, 3 – румунська, 76 – угорська, 38 – кілька. У розрізі міст, цей поділ наведено у таблиці 2.

Таблиця 2. Розподіл дошкільних навчальних закладів за мовами у містах Закарпатської області у 2017 р.

	Усього	За мовою викладання		
		Українською	Угорською	Кількома
Ужгород	30	24	-	6
Берегово	13	3	4	6
Мукачево	27	21	1	5
Хуст	9	8	-	1
Чоп	1	-	-	1

Джерело: Статистичний щорічник Закарпаття, 2017, с. 26.

Те, що для зручності жителів відкриваються заклади з різними мовами викладання, не повинно відбуватись на шкоду майбутньому дітей. Особи, які не знатимуть державну мову на достатньо хорошому рівні, а його складно досягти без постійного навчання та тренування, у подальшому матимуть проблеми із перебуванням у загальноосвітніх школах і їм буде складно здобувати спеціальну та вищу освіту. Загалом, станом на

початок 2018 р., по Україні здійснюється навчання 6 мовами: 92% - українською, 7% - російською і лише 1% - румунською, угорською, польською та молдавською мовами. А вищі та спеціальні навчальні заклади з іншими мовами викладання, крім української, в Україні відсутні.

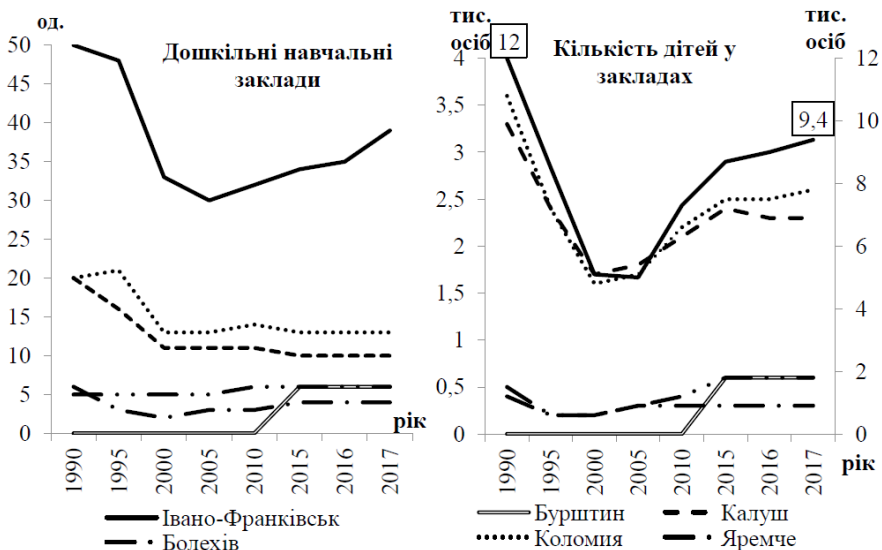
Цю проблему необхідно вирішувати якнайшвидше, шляхом запровадження у закладах викладання кількома мовами, одною з яких, безумовно, має бути українська.

3.3. Івано-Франківська область

Івано-Франківська область – одна з найменших за площею в Україні, однак за густотою населення – на п'ятому місці. У цьому регіоні є 5 міст обласного значення, причому м. Яремче отримало цей статус лише у 2014 р., тому інформація по цьому населеному пункту до того часу у статистичних збірниках окремо не виділена.

З діаграм на рисунку 5 видно, що мінімальна кількість дітей закладах практично в усіх містах припадає на 2005 р., у цей самий час відбулось і скорочення кількості закладів. З діаграми на рисунку 6 видно, що частка осіб дошкільного і шкільного віку (0-14 років) у загальній кількості населення з 1995 р. до 2010 р. області постійно зменшувалась, потім почалось незначне зростання, однак природній приріст у 1995-2017 рр. стабільно від'ємний (за винятком 2012 р. - +300 осіб).

Рис. 5. Дошкільні навчальні заклади і діти у закладах міст обласного значення Івано-Франківської області в 1990-2017 рр.

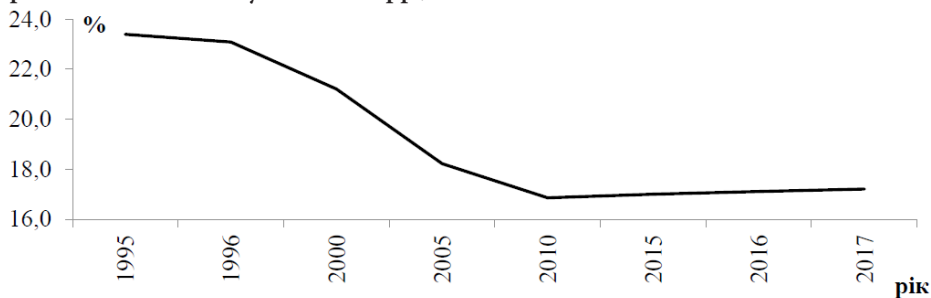

Джерело: власне опрацювання за: Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2010; Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2017.

Темпи ліквідації дошкільних навчальних закладів постійно випередили темпи скорочення кількості дітей, які потребували цю освітню послугу. Загалом, у міських поселеннях потреба у місцях стабільна і суттєво перевищує можливості закладів: станом на 2018 р. на 100 місць – 139 дітей.

Народжуваність у Івано-Франківській області у 2017 р. була рекордно низкою – на 1000 наявного населення 9,7 осіб (найнижча з 1990 р.).

Рис. 6. Частка осіб у віці 0-14 років у загальній кількості населення Івано-Франківської області у 1990-2017 рр., %.

Джерело: власне опрацювання за матеріалами: Головне управління статистики у Івано-Франківській області, <http://www.ifstat.gov.ua/>, [одczyt: 27.04.2019].

Якщо така тенденція збережеться, і не будуть закриватись дитячі заклади, можна очікувати, що показник кількості дітей у закладах на 100 місць прийде до стану рівноваги.

3.4. Львівська область

У Львівській області найбільша кількість міст обласного значення по усьому Західному регіону України – 9 міст, включаючи м. Львів. Територія області також найбільш урбанізована – 61 % населення проживає у містах. При тому, що за період 1990-2017 рр. кількість осіб у містах показує стійку тенденцію до зменшення (див. таблицю 3), забезпечення дітей закладами дошкільної освіти незадовільне в усіх містах області.

Найскладнішою щодо забезпечення дітей закладами є ситуація у м. Львові, де за інформацією управління освіти міста, на одне місце претендує до 50 осіб¹², тобто на 100 місць – 180 дітей і ця цифра продовжує зростати¹³.

Управлінські структури м. Львова намагається вирішити питання шляхом запровадження електронної реєстрації у садочки, надання батькам можливості відслідковувати чергу, однак, ці заходи не дадуть бажаного ефекту, адже проблема коріниться у відсутності достатнього числа дитячих закладів. На діаграмах (див. рисунок 7) видно динаміку зростання кількості дітей у закладах і самих дитячих закладів – ці криві абсолютно не співпадають.

---

¹² У. Шпур, Відтепер реєструвати дитину у садочок можна буде з першого робочого дня вересня, <https://city-adm.lviv.ua/news/society/education/259577-vidteper-reiestruvaty-dytynu-u-sadochok-mozhna-bude-z-per-shoho-robochoho-dnia-veresnia-2>, [odczyt: 27.04.2019].

¹³ Кількість дитячих садочків на Львівщині збільшилася, <https://varianty.lviv.ua/25158-kilkist-dyti-achykh-sadochkiv-na-lvivshchyni-zbilshylasia>, [odczyt: 27.04.2019].

Таблиця 3. Кількість наявного населення у містах обласного значення Львівської області у 1990-2017 рр., тис. осіб

	Рік						2017 р. по відношенню до 1990 р. +/- тис. осіб	У 2017 р. дітей у закладах на 100 місць
	1990	2002	2005	2010	2015	2017		
Львів	816,2	758,5	760,1	761,7	759,1	758,5	-57,7	165
Борислав	43,7	40,4	39,2	37,3	36,9	36,4	-7,3	104
Дрогобич	99,8	100	99,6	99,2	97,7	97,5	-2,3	129
Моршин	9,2	6,5	6,4	6,1	6,0	5,9	-3,3	108
Новий Розділ	29,2	28,2	27,5	28,5	28,8	28,8	-0,4	116
Самбір	37,4	36,5	35,5	35	35,1	35	-2,4	144
Стрий	66,5	62,5	61,5	60,4	59,6	59,3	-7,2	156
Трускавець	32,8	31,0	30,5	29,8	29,3	28,9	-3,9	120
Червоноград	88,8	85,4	84	82,9	82,1	81,3	-7,5	123

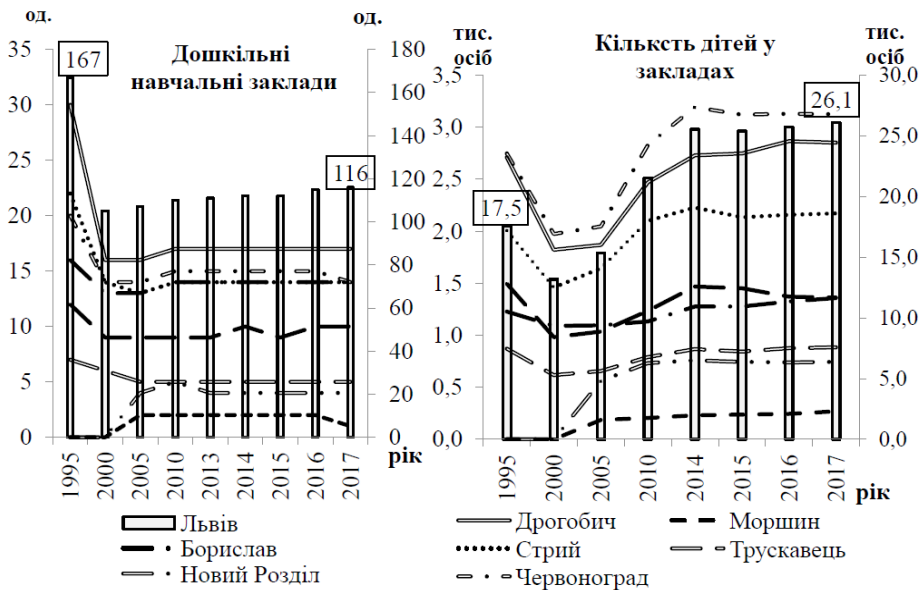
Джерело: Статистичний щорічник Львівської області за 2017, с. 22, 69.

При тому, що кількість населення області продовжує скорочуватись, міського населення порівняно із сільським стає щороку більше, відбувається масове переселення селян до міст. Наприклад, природне скорочення населення по області у 1995 р. становило – 2222 особи, у т.ч., у міських поселеннях + 824, а у сільській місцевості – 3046.

Жителі сіл, що переселяються у міста, як правило, мають міцні зв'язки з рідною місцевістю, тому досить частими є випадки, коли діти з таких сімей, до моменту, коли мають йти до школи, проживають у селі з родиною, здебільшого бабусями та дідусями.

Проблема гостро постає у рік перед школою, саме тоді, батьки починають шукати місце у дитячому садку, щоб дитина отримала необхідну підготовку.

Рис. 7. Дошкільні навчальні заклади і діти у закладах міст обласного значення Львівської області у 1990-2017 рр.

Джерело: власне опрацювання за: Статистичний щорічник Львівської області за 2017.

Пенсійна реформа, а саме – збільшення пенсійного віку, знизилася шанси жителів міст на догляд за дітьми з боку старшого покоління родичів. Ще у 2007 р. максимальна кількість шлюбів укладалась у віці 20-24 рр. для обох статей¹⁴, а у 2017 р. для жінок цей вік зберігається, а для чоловіків складає вже 25-29 років¹⁵, таким чином, батьки осіб, що одружуються, здебільшого ще працюють.

На сьогодні проблема з дитячими дошкільними закладами постала дуже гостро, якщо у 1995 р. вони були порожніми майже на 30 % (це не завжди обумовлювалось відсутністю дітей, деколи вирішальне значення мала відсутність стабільної оплачуваної роботи у батьків – платити за садочок просто не було можливості), то, починаючи з 2002 року, вже помітно зростає кількість дітей на одне місце у дитячому закладі. При цьому кількість закладів щороку зменшувалась аж до 2004 р., потім – почали частково відновлюватись у м. Моршин і м. Червоноград, навпаки – ліквідовуватись, причому

¹⁴ Населення Львівської області. 2007: Демографічний щорічник, Львів 2008, s. 38.

¹⁵ Населення Львівської області. 2017: Демографічний щорічник, Львів 2018, s. 92.

безпідставно, адже забезпечення місцями постійно залишається меншим від потреби.

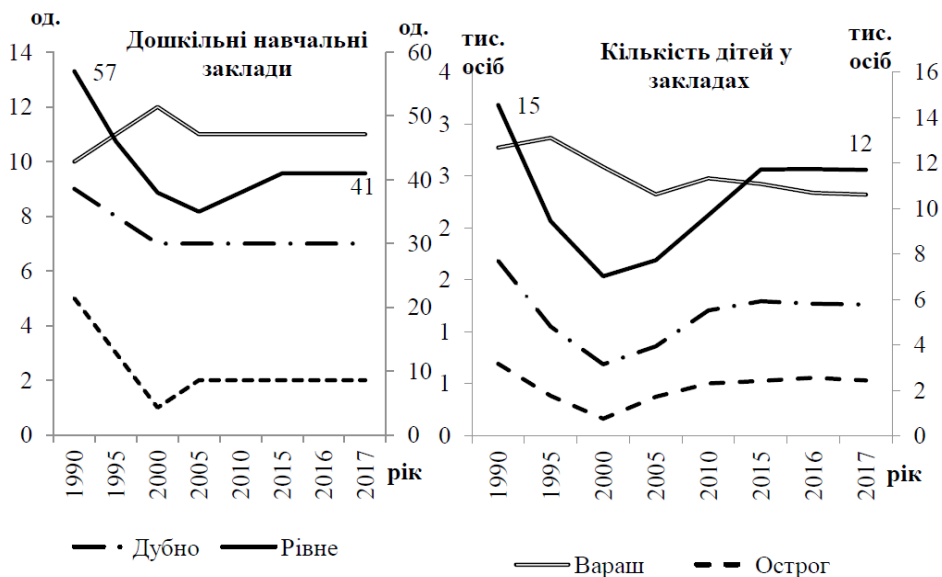
Вплив на народжуваність чинить економічна та політична ситуація у країні, а також державна демографічна політика, зокрема, щодо підтримки сімей з дітьми, постійна зміна положень, що її регулюють виступає додатковим негативним чинником. Так, у міських поселеннях кількість народжених на 1000 осіб вже у 2010 р. досягнула рівня 1995 р., у сільській місцевості – у 2013 р., як згадувалось вище, це пояснюється масовим переселенням осіб працездатного віку до міст, створення там сімей і народжування дітей.

3.5. Рівненська область

У Рівненській області 4 міста обласного значення: Рівне (обласний центр), Дубно, Вараш, Острог.

За період з 1990 р. чисельність наявного населення Рівненщини, у порівнянні з іншими областями Західного регіону, скоротилась несуттєво: з 1194,5 тис. осіб – до 1162,8 тис. осіб у 2017 р., у т.ч. міське населення зменшилось з 568,1 тис. осіб (1990 р.) – до 550,9 тис. осіб (2017 р.). Майже пропорційно за цей період скоротилась і кількість сільського населення – на 16 тис. осіб.

Рис. 8. Дошкільні навчальні заклади і діти у закладах міст обласного значення Рівненської області у 1990-2017 рр.

Джерело: власне опрацювання за: Статистичний щорічник Рівненської області за 2010; Статистичний щорічник Рівненської області за 2017.

Показово, що зменшення населення в області найбільше відобразилось на молодших групах населення: від 0 до 17 років, в тис. осіб:

- 0-14 – -50,8;
- 0-15 – -56,7;
- 0-17 – -66,1.

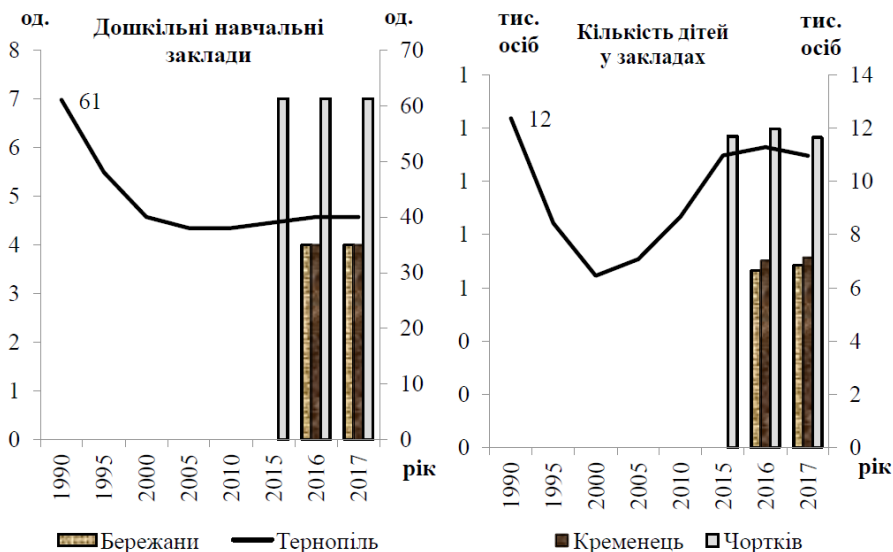
Незважаючи на зменшення кількості дошкільних навчальних закладів і дітей у них (див. рисунок 8), за досліджуваний період суттєво покращилось охоплення дітей дошкільною освітою, зокрема, по м. Рівне, відсоток охоплених зріс з 63,5 до 88,5, по м. Дубно – з 50,7 до 60,5, по м. Вараш – з 50,7 до 78,0, по м. Острог – з 70,0 до 93,1. Найвідчутніше зменшилась кількість закладів у м. Рівне – майже на третину і у м. Острог – більше, ніж удвічі.

3.6. Тернопільська область

У Тернопільській області 4 міста обласного значення, причому усі вони, окрім м. Тернополя, набули такий статус порівняно недавно: м. Бережани – у 2015 р., м. Кременець – у 2015 р., м. Чортків – у 2013 р. Відповідно, статистична інформація щодо закладів дошкільної освіти у цих містах є дещо обмеженою (повна з 2015 р.), тому динаміку змін ринку освітніх послуг відслідковувати складніше (див. рисунок 9).

Загалом по області, відбувається стабільне природне скорочення населення: у 1990 р. – -2010 осіб, у 2017 р. – - 5525 осіб. Щодо вікового розподілу, то так само, як і у Рівненській області, найвідчутніше зменшилась частка осіб у віці 0-17 років.

Рис. 9. Дошкільні навчальні заклади і діти у закладах міст обласного значення Тернопільської області у 1990-2017 рр.

Джерело: власне опрацювання за: Статистичний щорічник Тернопільської області за 2010; Статистичний щорічник Тернопільської області за 2017.

Охоплення дітей по Тернопільській області дошкільними навчальними закладами, у відсотках до дітей відповідного віку по області становило (у розрізі міст, показники наведені у таблиці 4):

- у 1990 р. – 31%;
- у 2017 р. – 56%.

Таблиця 4. Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами у містах обласного значення Тернопільської області у 1990-2017 рр., відсотків до кількості дітей відповідного віку.

Місто	Рік							
	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
Тернопіль	43	55	59	68	65	90	95	92
Бережани	...	...	...	...	...	...	65	70
Кременець	...	...	...	...	...	...	50	54
Чотрків	...	...	...	...	...	78	80	88

Джерело: власне опрацювання за: Статистичний щорічник Тернопільської області за 2010, с. 366; Статистичний щорічник Тернопільської області за 2017, с. 128.

Аналіз ринку послуг дошкільної освіти показує, що станом на травень 2019 р. спостерігається розбіжність між статистичними показниками і реальною кількістю закладів: на веб-сайті «Дошкільна освіта міста Тернополя»¹⁶ є можливість зареєструватись у чергу на місце у 38 закладах, хоча за статданими, їх мало би бути 40 одиниць.

У Тернополі, порівняно велика кількість приватних дитячих садочків, серед них: приватний дошкільний навчальний заклад «Еліт»; Мон-тессорі-клуб «Сім-Я»; дитячий садок «KinderCад»; дошкільний навчальний заклад «Затишок»; приватний дитячий садок «Круть-Верть»; дитячий садок здорового способу життя «Мамдарин»; дитячий заклад «Капітошка»; дитячий заклад «Приватний садок»; дитячий заклад «Інтелектуал»; дитячий заклад «Іриска»; дитячий заклад «SOVA»; дитячий заклад «Оба-на!», та інші (точна статистика не ведеться, оскільки для відкриття такого закладу немає необхідності у отриманні дозвільних документів). Ціни на деякі приватні освітні послуги наведено у таблиці 5 (для порівняння вартість перебування дитини у приватному закладі у м. Львові коштує від 5 000 до 8 000 грн/місяць).

Однак, на думку споживачів цієї послуги, станом на початок 2018 р. попит на місця майже удвічі перевищує пропозицію, адже при проектній потужності у 6 тис. місць, у закладах сьогодні перебуває близько 11 тис. дітей у 352 групах.

¹⁶ Дошкільна освіта міста Тернополя, http://www.dnz.te.ua/index.php?dnz=stan_ch, [odczyt: 27.04.2019].

Таблиця 5. Вартість та умови перебування у дитячому дошкільному закладі 1 особи (на 1 травня 2019 р.)

Назва закладу	Вік	Кількість дітей у групах	Години роботи	Ціна
Капітошка	1,6-5 років	до 12	8:00-14:00	1400 грн в місяць + обід
Затишок	2-6 років	до 15	8:00-19:00	2600 грн в місяць
Приватний садок	з 2 років	до 15 – малі групи, до 22 – великі	8:30–18:30	150 грн на день (день не відвідування 70 грн)
Інтелектуал	з 1,5 років	6-8 дітей	9:00-14:00	120 грн на день
Іриска	3-5 років	6 дітей	9:00-18:00	3800 грн в місяць
SOVA	від 3 років		8:00-14:00	100 грн на день
Оба-на!	від 2 років	до 6 дітей	9:30-13:00	120 грн на день

Джерело: власне опрацювання.

Статистичні дані спотворені через те, що у садочках міста навчаються діти, офіційно зареєстровані у селах області. Ситуація із переповненими садочками (понад 10% дітей – діти не з Тернополя) спонукала органи місцевого самоврядування до прийняття рішення щодо оплати послуг дошкільного закладу освіти батьками, діти яких зареєстровані у інших територіальних громадах, у сумі 1215 грн на місяць, починаючи з травня 2018 р.¹⁷ Проте, це рішення наштовхнулось на супротив: споживачі цієї послуги з-поза меж Тернополя подали до суду, але рішення залишилось незмінним і вступило в дію з квітня 2018 р.

На сьогодні максимальна вартість перебування дитини у закладі становить 23 грн на добу (для груп з цілодобовим перебуванням дітей), з цієї суми 60% оплачують батьки, а 40% – міський бюджет.

Таким чином, вартість перебування однієї дитини у закладі складає до 552 грн, у порівнянні до приватного садочка, де необхідно платити від 2600 грн, майже у 5 разів менше, але при цьому попит на послуги приватних закладів стабільний і вони продовжують відкриватись.

¹⁷ В дитсадках Тернополя за навчання «немісцевих» дітей братимуть по 1215 гривень в місяць, <https://www.unian.ua/ternopil/10094870-v-ditsadkah-ternopolya-za-navchannya-nemiscevih-ditey-bratimut-po-1215-griven-v-misyac.html>, [odczyt: 27.04.2019].

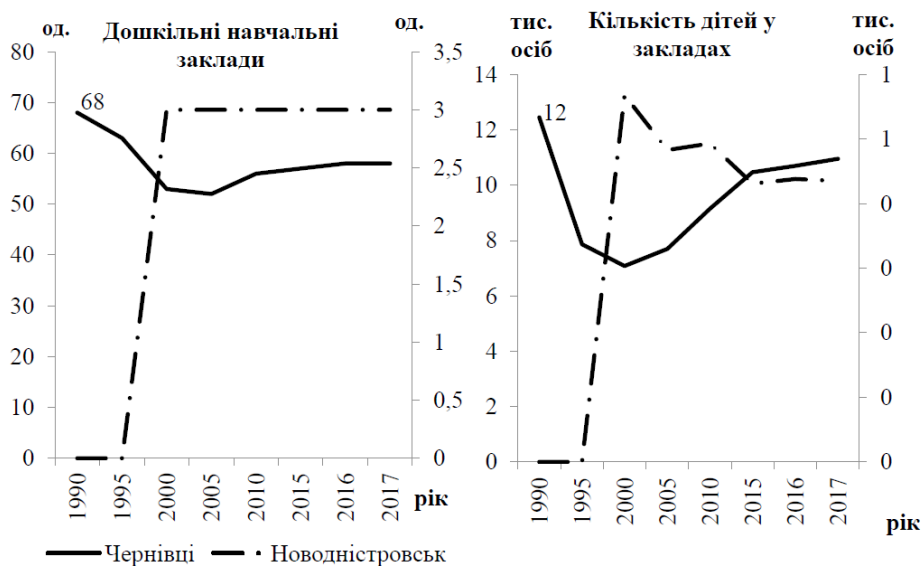
Ситуація із ринком цих послуг у м. Тернополі ускладнена масовою житловою забудовою. Місцева влада прийняла низку рішень щодо заборони будівництва об'єктів житлового фонду без забезпечення розвитку соціальної інфраструктури, проте, на жаль, через чисельні недосконалості у законодавстві нечесні забудовники знаходять обхідні шляхи, щоб цієї вимоги не виконувати.

3.7. Чернівецька область

Чернівецька область – найменша за площею серед областей України – лише 8097 кв. км., кількістю населення – 906,701 тис. осіб, а за густотою населення – на третьому – 111,98 осіб/кв. км (поступається лише Донецькій і Львівській).

Рис. 10. Дошкільні навчальні заклади і діти у закладах міст обласного значення Чернівецької області у 1990-2017 рр.\

Джерело: власне опрацювання за: Статистичний щорічник Чернівецької області

за 2010; Статистичний щорічник Чернівецької області за 2018.

У області лише два міста обласного значення: Чернівці і Новодністровськ.

На сайті електронної реєстрації є можливість зареєструватись для оформлення дитини у дитячий дошкільний заклад, причому у Чернівцях 61 (станом на початок 2018 р. у наявності було 58 одиниць), а у Новодністровську – 3 заклади.

На діаграмах (див. рисунок 10) наведено динаміку зміни кількості дошкільних навчальних закладів і дітей за досліджуваний період.

Охоплення дітей дошкільними закладами у містах обласного значення Чернівецької області потребує поліпшення (див. таблицю 6).

Таблиця 6. Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами у містах обласного значення Чернівецької області у 1990-2017 рр., відсотків до кількості дітей відповідного віку.

Місто	Рік							
	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017
Чернівці	52	45	54	72	73	78	80	84
Новодністровськ	...	...	72	88	81	78	84	86

Джерело: Статистичний щорічник Чернівецької області за 2010, с. 374; Статистичний щорічник Чернівецької області за 2017, с. 140.

З таблиці 6 видно, що у Чернівецькій області найкраща ситуація із забезпеченням дітей дошкільними закладами, при цьому вона продовжує залишатись незадовільною, адже щонайменше 14 дітей зі ста не мають місця у садочку.

4. Висновки

Проведене дослідження показало:

1) В жодному з міст обласного значення західного регіону України не створена належна мереж дитячих дошкільних закладів. Така ситуація негативно впливає на ринок праці, і певною мірою на загальний економічний стан. Наприклад, наявність або ні дитячого садочка (ясел) визначає можливість батьків працевлаштуватись на бажану роботу, а деколи, для матері – взагалі вийти на роботу з декретної відпустки і це з врахуванням нестачі кваліфікованих працівників у багатьох сферах економіки держави.

2) Створення електронної черги у садочок вирішує проблему корупційних схем у цій сфері, але не вирішує основної проблеми батьків та дітей – нестачі місць.

4) Відсутність дошкільних навчальних закладів у потрібній для населенні кількості погано впливає на подальше навчання у загальноосвітній школі, адже діти не зможуть отримати підготовку, необхідну для подальшого навчання у загальноосвітній школі.

5) З 2018 р. скасовано конкурсний відбір до 1 класу, однак він залишився для бажаючих бути зарахованими до 5 класу закладів освіти з поглибленим вивченням окремих предметів та профільними навчанням. Це означає, що більшість дітей, які не пройшли підготовку у дошкільних закладах, будуть змушені наздоганяти своїх однолітків, котрі мали підготовку, під час навчання, що без сумніву буде достатньо складним. Так само, і щодо стану навчання іншими мовами, талановита у певному аспекті дитина від початку буде у гіршій ситуації, оскільки не завжди зуміє за 4 роки початкової школи освоїти українську мову на необхідному для навчання у спеціалізованому закладі рівні.

6) Складне питання забезпечення населення дошкільними установами, яке неминує трансформується у питання відсутності місць у закладах середньої освіти.

7) Формується проблема функціонування приватних закладів дошкільної освіти, замаскованих під громадські організації. Використане окреслення «формується», оскільки поки що їх порівняно мала кількість на РОП і вони не відіграють значної ролі. Але необхідно зважати, що такі установи становлять загрозу для дітей, адже ніхто не перевіряє дотримання вимог ліцензування щодо спеціальної освіти працівників, санітарного стану та іншого, оскільки ці установи, начебто, надають лише консультаційні послуги. Тому такими організаціями керують, відповідно, і з дітьми працюють, люди, які не мають на це права і кваліфікаційний рівень, психічний, медичний та моральний стан котрих ніхто не перевіряє.

8) Діяльність приватних дошкільних навчальних закладів вимагає ретельнішого контролю з боку держави, що ускладнюється через перешкоджання цьому процесові з боку бізнесменів з громадських організацій та самих батьків, котрі через безвихідь змушені у ці заклади звертатись. Тому, без сумніву, має бути суворий контроль, але лише після створення для батьків і дітей хоча б якоїсь альтернативи, адже просто

закриття таких установ означатиме втрату роботи одним із батьків, що в умовах нинішньої економічної ситуації для окремої родини може стати катастрофою.

9) На прикладі м. Тернополя показано, як відсутність необхідної кількості місць у дитячих закладах спонукає місцеві органи влади приймати рішення щодо обмеження прав громадян України на підставі їх формальної територіальної приналежності, що створює велику напругу у суспільстві і може вилитись у соціальний конфлікт.

10) Вирішення усіх завдань щодо трансформації ринку освітніх послуг у сфері дошкільної освіти неможливе без створення повноцінної мережі дитячих закладів державної та комунальної власності.

11) Одним із можливих шляхів вирішення проблеми стане надання пільг та заохочень приватним дошкільним закладам, які відповідають нормам, встановленим Ліцензійним умовами і діяльність яких за статутом передбачає виключно надання цього виду послуг.

Бібліографія:

- Енциклопедія освіти, Київ 2008.
- Кремень В., Філософія людиноцентризму в освітньому просторі, Київ 2010.
- Плахотна Л., Напрацювання та перспективи освітньої галузі Волині, «Педагогічний пошук», 2016 nr 3(91).
- Путча В., Нойман М., Заплотинська О., Софій Н., «Підтримка працівників дошкільної освіти на державному рівні: дошкільна освіта в Україні», Вашингтон 2018.
- Романова И., Шевченко О., Полупанова В., Сущность, структура и особенности рынка образовательных услуг, «Маркетинг в России и за рубежом», 2012 nr 3.